

TORS DAG 24. OKTOBER 1991

Whisky on the rocks

— et tiårsminne

Uttrykket «whisky on the rocks» fikk et nytt og spennende innhold en sen oktoberdag for ti år siden, da en sovjetisk ubåt i Whisky-klassen gikk på grunn i nærheten av den svenske flåtebasen i Karlskrona.

AV
FRITZ HANSEN, NTB

Episoden vakte stor oppsikt verden over og ble sammenlignet med nedskytingen av det amerikanske U2-spionflyet over Sovjetunionen i 1960.

Det var fiskeren Bertil Sturkman på Sturkø i Blekinge som først oppdaget at en utenlandsk ubåt sto på grunn i skjærgården 28. oktober 1981. Det ble opptakten til diplomatiske forviklinger som satte den svenske utenriksledelsen og forsvarer på den hardeste prøven siden den annen verdenskrig.

Gjennom mange år var det kommet meldinger om at fremmede ubåter var blitt observert i svenske farvann, men på sovjetisk hold ble meldingene avfeid som løse rykter. Denne gang kunne ikke russerne benekte at ubåten U137 var kommet inn i den svenske skjærgården, men det ble hevdet at den hadde forvillet seg dit etter at den var kommet ut av kurs.

Senere har sovjetiske diplomater fortalt at mannskapet på U137 var overstadig beruset og ute av stand til å manøvrere fartøyet. Ubåten var på vei hjem fra en manøver i den sørlige del av Østersjøen. Det er vanlig å feste etter en manøver, men i dette tilfellet tok feiringen overhånd. Etter grunnstøtingen trodde mannskapet at de befant seg på polsk område, sa diplomatene.

Trolig bevisst

Men det er mer sannsynlig at ubåten krenket svensk territorialfarvann med vitende og vilje. Den skal blant annet ha hatt i oppdrag å kontrollere en ny minesperre i Gåsefjorden. Om bord på ubåten fantes det kart over Karlskrona skjærgård som var mer detaljerte enn den svenske marinens kart, ifølge den svenske dokumentarboken «Russisk rulett», som ble utgitt i 1984.

Ubåten sto på grunn i det strengt hemmelige svenske militærområdet i 13 timer før den ble oppdaget. Hele natten ruste den med motorene i fortvilte forsøk på å komme løs, og larmen holdt kystbefolkningen våken. Det er neppe noen overdrivelse å si at svenske sikkerhetsrutiner sviktet totalt.

Fiskeren varslte flåtebasen i Karlskrona, som i sin tur ga beskjed til øverstkommanderende, general Lennart Ljung, og statsminister Thorbjørn Fälldin. Utenriksminister Ola Ullsten kalte til seg Sovjetunionens ambassadør, Mikhail Jakovlev, og protesterte skarpt mot krenkelsen av svensk farvann.

Regjeringen krevde en sovjetisk unnskyldning og ba om å få avhøre ubåtkapteinen, Pjotr Gusjin. Regjeringen krevde også at Sverige skulle berge ubåten og at

UANMELDT SVERIGEBESØK: Ubåtkaptein Pjotr Gusjin slår avvergende ut med armene mot pressefotografene. (Foto NTB-arkiv)

nektet i det lengste å la seg avhøre. Til slutt måtte han gå med på å bli avhørt om bord på torpedobåten «Västervik» og om bord på ubåten.

Først 5. november fikk allmennheten vite at ubåten etter all sannsynlighet var utstyrt med atomvåpen. Det førte til en ny svensk protestnote.

Dagen etter ble U137 eskortert ut av svensk farvann og overlevert til en sovjetisk flåtestyrke ved territorialgrensen.

Tidligere kabinetssekretær Leif Leifland er ikke nådig mot daværende utenriksminister Ullsten i sin «dagbok» fra ubåtkrisen. Han skriver at fristelsen til å bruke ubåtkrisen til å styrke seg selv politisk ble for stor for Ullsten. Men Thorbjørn Fälldin spilte ikke enmannsteater. Han var en rolig, ettertenksom og klok regjeringssjef og fattet de riktige beslutninger, skriver Leifland.

I 1989 kjøpte et Tønsberg-firma en sovjetisk ubåt som skulle være de sørgelige rester av U137. Den lå en tid for anker i Melsomvik utenfor Tønsberg før den ble sendt til den svenske «nøjespappan» Bert Karlsson, som igjen ville stille ubåten ut til spott og spe. Karlsson sa at han ville male ubåten rød som det sovjetiske flagget og utstyre den med hammer og sigd. Ved siden av båten skulle folk få kjøpe russiske T-skjorter og luer.

Men ingen vet om det virkelig dreide seg om U137 eller om det